

Соціально-психологічні чинники особистісного рішення щодо трудової міграції

 Тищенко Лілія Валеріївна

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри практичної психології

Маріупольський Державний Університет

проспект Будівельників, 129-а, Маріуполь, Україна, 87500

<https://orcid.org/0000-0001-8081-049X>

e-mail: pavlii.2017@ukr.net

Дьяченко Світлана Олександрівна

СО Магістр, Маріупольський державний університет

Маріуполь, проспект Будівельників, 129-а, 87500

e-mail: svitlanadiachenkojob@gmail.com

В статті розглянуто соціально-психологічну проблему трудової міграції. Визначено аспекти феномену прийняття особистісного рішення щодо виїзду за кордон для праці. Проаналізовано соціальні та психологічні чинники, що впливають на процес прийняття рішення. Надано теоретичне та емпіричне обґрунтування дослідження залежності результативності процесу прийняття рішення від окремих соціальних показників та психологічних критеріїв особистості. Описано механізми залежності між соціально-психологічними й внутрішньо-особистісними чинниками та прийнятим рішенням.

Ключові слова: прийняття рішення; трудова міграція; криза; життєві стратегії; стрес.

Постановка проблеми. Трудова міграція є невід'ємною складовою множинних процесів в будь-якій державі. Цей феномен впливає на економіку і суспільне життя в цілому, а також виступає потужним чинником життєвих змін окремої людини чи родини. На сьогодні для багатьох мешканців України трудова міграція вже давно не є чимось винятковим, вона розглядається ними як один із прийнятних варіантів заробітку та навіть кардинальних життєвих змін. За даними Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи Національної академії наук України чисельність українців, що працюють за межами країни становить 3 млн. осіб (з числа тих, хто сплачує податки в Україні).

Отже, феномен трудової міграції на суспільному рівні виступає чинником, що впливає на загальну соціально-економічну ситуацію, а можливість трудової міграції для конкретної особи означає перспективу покращення рівня свого життя і добробуту своєї родини, розширення меж власної самореалізації, прагнення позитивних життєвих змін та пошук власної долі. Аналіз чисельних клієнтських запитів показує, що прийняття рішення про виїзд за межі країни для багатьох співвітчизників є складним питанням навіть при наявному бажанні й мотивації, а це означає, що можливість працювати за кордоном та покращити свій матеріальний стан або втілити мрію так і залишається для них лише потенційною можливістю. У зв'язку з цим виникає ряд суто психологічних проблем, що потребують наукового розгляду та прикладного вирішення, а саме: вивчення специфіки прийняття особистісного рішення щодо трудової міграції; визначення зовнішніх та внутрішніх чинників, що впливають на цей процес; дослідження внутрішньо-особистісних

бар'єрів; розробка інструментів психологічної фасилітації та супроводу осіб, що знаходяться в ситуації розгляду трудової міграції як потенційної можливості для покращення власного життя.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій.

Сутність феномену прийняття рішення розкривається в роботах Г.О. Горбань, Л.В. Помиткіна, Є.В. Степури де психологічна складова розкривається з точки зору впливу на життя особистості. Але аспект прийняття особистісного рішення щодо виїзду за кордон з метою праці у науково-психологічних виданнях на сьогодні не висвітлено.

Певні соціально-психологічні аспекти трудової міграції досліджуються такими науковцями, як В.Л. Андреснкова, О.Є. Блинова, О.З. Лютак, О.А. Малиновська, К.Б. Левченко, І.М. Трубавіна, І.І. Цушко. Але переважна більшість наявних досліджень носить суто соціологічний характер, тому тема саме психологічних аспектів трудової міграції залишається відкритою. Власне саме це обумовлює вибір нами тематики, пов'язаної із вивченням соціально-психологічних аспектів прийняття особистісного рішення щодо трудової міграції.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Тенденції розвитку сучасної світової спільноти обумовлюють активізацію міграційних процесів загалом і міжнародної трудової міграції зокрема. За прогнозами Міжнародної організації з міграції, зростання наявних світових темпів міграційних процесів призведе до того, що к 2050 року чисельність переміщених осіб сягне понад 405 мільйонів людей (Садова, 2019). Вже сьогодні Україна є країною походження трудових мігрантів для держав США та ЄС, а це означає, що феномен

трудова міграція в нашому суспільстві став невід'ємною частиною буденності. В цьому потужному процесі одночасно можна виокремити негативні та позитивні сторони. Так до негативних наслідків трудової міграції слід віднести наступне: 1) відбувається відтік інтелектуального потенціалу країни; 2) найчастіше професійні знання й компетентності ігноруються на користь низько кваліфікованої праці заради заробітку; 3) нерідко трудова міграція стає лише сходиною до еміграції, що, в свою чергу, негативно впливає на показники чисельності населення України та демографічну ситуацію в країні (Блынова, 2019); 4) на сьогодні це є недостатньо контрольований процес, адже більшість виїздів громадян за кордон на роботу здійснюється нелегально.

Безумовно позитивними наслідками явища трудової міграції є наступні тенденції: 1) виїзд на роботу за кордон кваліфікованих кадрів спонукає вітчизняного роботодавця та виробника підвищувати планку власної конкурентоздатності й спроможності на світовому ринку товарів та послуг; 2) для того, щоб утримати безцінний трудовий потенціал сучасний роботодавець вимушений покращувати умови праці та підвищувати заробітну плату; 3) за рахунок виїзду працездатного населення на роботу за кордон знижуються загальні показники безробіття в Україні.

Зрушення фокусу сприйняття феномену трудової міграції з макrorівня на індивідуальний рівень окремої особистості/родини обумовлює необхідність розгляду суто психологічної категорії, яка, на наш погляд, є ключовою на цьому рівні його вивчення – категорії «прийняття рішення». Здійснений нами теоретико-методологічний аналіз психологічних аспектів цього поняття показав наступне.

1. В сучасній психологічній науці теоретичний конструкт «прийняття рішення» розглядається одночасно в двох напрямках: як процес і як результат. Це означає, що процеси вироблення та власне прийняття рішення суттєво відрізняються за змістом та механізмами. В якості результату, прийняте/ухвалене рішення ототожнюється з вольовим актом формування послідовності дій, що призводять до досягнення мети на основі перетворення вихідної інформації в ситуації невизначеності (Деркач, 2001). Як самостійний процес, прийняття рішення – це виявлення варіантів і визначення переваг такої активності, яка б максимально забезпечувала досягнення нормативно зафіксованої мети або реалізацію фіксованої установки щодо перетворювальної або іншої дії (Горбань, 2012).

2. Існує твердження про те, що більшість ситуацій в яких особистості доводиться здійснювати процес прийняття рішення є

кризовими. В свою чергу, в психологічній науці життєва криза розглядається як різновид складної життєвої ситуації або як кризова ситуація і вивчається у площині подій, переживань, відносин, поведінки та реабілітації. Сам психологічний феномен життєвої кризи розглядається як: 1) особлива соціально-психологічна ситуація; 2) особливий стан, що має свої суб'єктивні та об'єктивні характеристики; 3) процес особистого переживання (Амбрумова, 1985).

Результати досліджень різних авторів можна представити у вигляді загальної класифікації життєвих криз за наступними критеріями: *за віком* (кризи розвитку): криза підліткового періоду, криза 30-ти років, криза «середини» життя; *за критерієм тривалості*: мікро криза – кілька хвилин, короткочасна – до 4-6 тижнів, довготривала – до 1-го року; *за критерієм результативності*: конструктивні, деструктивні; *за дієвими критеріями*: криза операціональної сторони життєдіяльності («не знаю, як жити далі»), криза мотиваційно-цільової сторони життєдіяльності («не знаю, для чого жити далі»), криза смислової сторони життєдіяльності («не знаю, навіщо взагалі жити далі»); *за критерієм детермінованості*: кризи, що викликані інтрапсихічними факторами; кризи, що викликані ситуативними факторами; *за критерієм складності*: прості кризи, що викликані однією подією; багатовимірні кризи, що торкаються практично всіх аспектів індивідуального життя особистості; *за критерієм передбачуваності*: передбачувані (нормативні), «ситуаційні» (імовірнісні), проміжні.

3. Дехто з дослідників вважають, що ступінь особистого вміння приймати рішення безпосередньо залежить від обраної життєвої стратегії. Результати їх досліджень показують наступну закономірність: під час планування свого майбутнього та обрання конкретних цілей особистість неухильно орієнтується на власні цінності та ціннісні орієнтації. З огляду на це, стратегія життя – це спосіб, за допомогою якого людина приймає рішення в своєму житті. На думку Ю.М. Швалба, стратегія життя представляє собою принципову здатність особистості до поєднання власної індивідуальності з умовами життя, до її відтворення та розвитку, яка реалізується у різноманітних життєвих обставинах. Тобто, стратегія життя виступає своєрідним універсальним законом, способом існування людини у різноманітних сферах її життя. За визначенням вченого, існує п'ять життєвих стратегій і відповідно ним люди діляться: на тих, що схильні до «підприємництва» та відкриті для усього нового; на тих, що в житті покладаються на власну інтуїцію та вірять у вдачу чи фарт; на тих, що перед прийняттям важливих рішень покладаються на свій

інтелект та багато часу віддають отриманню та аналізу інформації; на тих, що чекають, вказуючи на свою неспроможність будь-що змінити; на тих, що обирають стратегію подолання перешкод та боротьби з життєвими труднощами; на тих, що вважають інших винними, а значить і відповідальними за якість їх життя (Швалб, 2017). Л.В. Тищенко та Ю.М. Швалб (2015) вважають, що рівень якості життєвої стратегії визначає ступінь задоволеності особистістю власним життям. А найважливішими характеристиками життєвої стратегії є рівень відповідальності, ступінь усвідомленості життя, система цінностей та відносин людини.

4. Аналіз досліджень категорії стресу як одного із станів особи, в якому їй нерідко доводиться приймати рішення, показав, що суттєвого значення набуває усвідомлення людиною ступеня своєї участі в активному впливі на проблемну ситуацію та його оцінка. Зазначено, що людина яка займає активну життєву позицію, чи хоча б усвідомлює можливості впливу на причину стресу, приводить до активації симпатичного відділу вегетативної нервової системи, тоді як пасивна роль суб'єкта в ситуації що склалася обумовлює парасимпатичні реакції (Маклаков, 2001).

Беручи до уваги вище зазначене, ми побудували власне емпіричне дослідження проблеми прийняття особистісного рішення щодо трудової міграції в сучасних соціально-економічних умовах. В ньому прийняли участь 44 жінки віком від 29 до 55 років серед яких є ті, що мають досвід роботи за кордоном у минулому або працюють натеper (ЕГ1), а також жінки, які ніколи не працювали за кордоном (ЕГ2).

Респонденти ЕГ1 є мешканками Донецької, Сумської, Запорізької, Дніпропетровської, Харківської, Чернігівської, Львівської, Волинської, Житомирської, Полтавської, Кіровоградської, Черкаської областей та міста Києва, а також серед них є українки, що наразі працюють в Германії. На наш погляд, цікавим є факт, що чисельність респондентів ЕГ1, що мешкають у східних областях країни (Донецька, Харківська) складає 13%. Вибірка ЕГ2 представлена мешканками Донецької та Харківської областей, а також міста Києва.

Предметом емпіричного аналізу стали: соціально-психологічні чинники, що обумовлюють прийняття рішення щодо трудової міграції, а також внутрішньо-особистісні параметри прийняття такого роду життєво значущого рішення. Задля цього нами: розроблено анкету (її зміст спрямовано на визначення соціально-психологічних чинників досліджуваного феномену); підібрано пакет стандартизованих психодіагностичних методик (опитувальник

«Шкала психологічного благополуччя» Керол Ріфф; «Тест життєстійкості» (адаптація Д.О. Леонтьєва, О.І. Рассказовой): методика «Копінг-поведінки в стресових ситуаціях CISS» (С. Норман, Д.Ф. Эндлер, Д.А. Джеймс, М.И. Паркер, адаптований варіант Т.А. Крюковой); «Індекс життєвої задоволеності» Н.В. Паниної).

За результатами анкетування з'ясовано наступне:

1. З числа респондентів ЕГ2 переважна більшість розглядає потенційну можливість виїхати на роботу за кордон але на сьогодні не має прийнятого рішення; з них, 21 особа (90%) має вищу освіту. Серед опитаних ЕГ1 повну вищу освіту мають 13 осіб (60%).

2. Серед опитаних з ЕГ 1 постійного місця роботи не мають 10 жінок (45%), а серед учасників ЕГ2 таких лише 4 жінки (18% опитаних).

3. Аналіз фахової професійної діяльності показав, що серед респондентів ЕГ1 є 7 викладачів, 10 медичних працівників, 4 працівника технічних спеціальностей та один підприємець: серед респондентів ЕГ2 8 викладачів, 4 психолога, працівник медицини та металургії, музейний працівник, економіст, косметолог, дизайнер, соціальний працівник та майстер з макіяжу.

4. Склад родини в респондентів обох досліджуваних груп є однорідним: серед усіх опитаних є заміжні та незаміжні жінки; усі респонденти мають дітей.

5. Аналіз наявного досвіду роботи за кордоном у близьких та рідних опитаних показує його позитивну модальність.

6. Переважна більшість респондентів обох досліджуваних груп (41 жінка – 95 %) вказує незадоволеність фінансовою стороною життя як вагому причину здійснення наявної або потенційної трудової міграції (до прикладу: «Відпрацювавши 24 роки в Україні медичним працівником, зрозуміла, що так жити більше не можливо!», «Пенсія розміром 1712 гривень – це бідність», «Відсутність альтернатив означає, що втрата роботи в Україні автоматично означає безперспективність життя»).

Аналіз емпіричних даних показує, що за параметром суб'єктивного переживання власного благополуччя результати респондентів обох досліджуваних груп є тотожними і знаходяться у межах значення вище середнього («Шкала психологічного благополуччя» Керол Ріфф). Цікаво, що індекс життєвого задоволення (за методикою «Тест індекс життєвої задоволеності (ІЖЗ)» в адаптації Н.В. Паниної) у переважній більшості опитуваних обох експериментальних груп має високе значення. На нашу думку, це означає, що прийняте або потенційне рішення щодо трудової міграції не пов'язане з вимушеністю та приреченістю, не є останнім кроком через

безвихідь. Робота за кордоном розглядається усіма респондентами як одна із можливостей покращення свого соціального та фінансового становища з єдиною різницею, що учасники ЕГ1 її використали, а представники ЕГ2 розглядають як потенційну для використання.

Аналіз наявних копінг-стратегій у респондентів експериментальних груп показав наступне: у опитаних ЕГ2 копінг-стратегія, спрямована на вирішення задач, виявилась менш актуалізованою у порівнянні з показниками учасників ЕГ1, що, на наш погляд, і є одним із стримуючих параметрів в процесії прийняття рішення щодо здійснення трудової міграції, або ж взагалі виникнення самої ідеї. Адже маючи таку стратегію в своєму арсеналі, людина, опинившись в ситуації невизначеності, починає працювати з проблемою, розробляє план дій, визначає кінцеву і проміжні цілі, обирає способи досягнення мети, іноді вдається до «когнітивної репетиції».

Також показовими, на нашу думку, є результати за параметром копінг-стратегії «емоційність»: у опитуваних ЕГ 2 він вищий ніж у ЕГ1. У зв'язку з цим, виникає припущення, що респонденти з ЕГ2 схильні використовувати прийоми психологічної боротьби зі своїми негативними емоціями і хворобливими відчуттями, переживати наявну ситуацію аніж вирішувати її. І це, звісно, не сприяє прийняттю кардинальних життєвих рішень.

Не менш цікавими є показники життєстійкості респондентів досліджуваних груп (за методикою «Тест життєстійкості» в адаптації Д.О. Леонтьєва, О.І. Рассказової), як низки стійких переконань особистості щодо самої себе та навколишнього світу, що допомагають їй бути ефективною та долати життєві перепони або ж навпаки. Отримані нами дані яскраво ілюструють: респонденти ЕГ1 мають вищий середній загальний бал життєстійкості (у порівнянні з результатами представників ЕГ2) та вищий показник «контролю», а це означає наявну стійку установку на активність дій по відношенню до подій у власному житті, що, в свою чергу, сприяє прийняттю життєво важливих рішень.

За результатами здійсненого нами емпіричного дослідження була розроблена Програма комплексного психологічного супроводу жінок в ситуації прийняття рішення щодо трудової міграції. Вона представляє собою триденний тренінг за трьома тематичними блоками: перший блок спрямований на усвідомлення учасниками суб'єктної позиції у відношенні до власного життя; другий – на розширення репертуару ефективних та дієвих стратегій поведінки в ситуаціях невизначеності; третій – на формування особистісної готовності до прийняття життєво важливих рішень.

Отже, теоретико-методологічний аналіз проблеми та отримані емпіричні дані дозволяють зробити наступні висновки:

1. Феномен трудової міграції щільно увійшов у життя більшості громадян нашої країни, але на сьогодні він є недостатньо вивченим з точки зору соціально-психологічних чинників його виникнення, функціонування та адекватного вирішення. Очевидно, що робота за кордоном є одним із привабливих варіантів для покращення матеріального становища окремої людини або родини, тому питання психологічної готовності до здійснення цього кроку через прийняття рішення щодо трудової міграції є надзвичайно актуальним.

2. Серед соціально-психологічних чинників, що впливають на прийняття рішення на користь роботи за кордоном є: переживання незадоволеності актуальним фінансовим становищем в родині; наявність позитивного досвіду роботи за кордоном близьких / знайомих; переживання безперспективності власного майбутнього та відсутності умов для самореалізації; привабливість ідеї щодо трудової міграції у зв'язку із близькістю кордону з європейською країною (для тих респондентів, що географічно мешкають у західних регіонах країни). Цікаво, що для жодного досліджуваного розгляд можливості роботи за кордоном не обумовлений переживанням життєвої безвихідності або приреченості (про що свідчить достатньо високий індекс задоволеності життям, діагностований у досліджуваних обох експериментальних груп). Для них це, дійсно, потенційна і приваблива можливість покращити рівень власного життя та життя родини.

3. Внутрішньо-особистісними параметрами, що сприяють прийняттю позитивного життєво значущого рішення щодо трудової міграції виступають: наявність в особистому арсеналі копінг-стратегії, спрямованої на вирішення задач; достатній рівень наявного потенціалу особистісної життєстійкості; здатність адекватно опановувати власні емоції й переживання в складних життєвих обставинах і ситуаціях невизначеності.

4. Не сприяють прийняттю позитивного рішення щодо трудової міграції, навіть у випадку привабливості самої ідеї, наступні внутрішньо-особистісні параметри: переважання стратегії психологічної боротьби зі своїми негативними емоціями і хворобливими відчуттями в ситуації невизначеності; відсутність в структурі потенціалів життєстійкості достатньої здатності до контролю (ситуації, подій, власних дій, інших людей).

5. Перевірка дієвості розробленої програми комплексного психологічного супроводу жінок в ситуації прийняття рішення щодо трудової міграції дозволяє оцінювати її як інструмент психологічного супроводу особистості, що

перебуває в ситуації потенційної готовності використати можливість роботи за кордоном як життєво важливу та необхідну для себе або власної родини, але не має особистого ресурсу для прийняття відповідного рішення.

Перспективи подальших досліджень, на наш погляд, полягають у розробці інструментів психологічного супроводу осіб, що працюють за кордоном, в форматі груп взаємної підтримки та взаємодопомоги.

Список посилань

- Амбрумова, А.Г. (1985). Анализ состояний психологического кризиса и их динамика. *Психологический журнал*, 6(6), 107-115. <https://www.twirpx.com/file/940452/>
- Блинова, О.С. (2019). *Інтелектуальна міграція в сучасній Україні: соціально-психологічний вимір*. Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка. http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/8951/%D0%91%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0_61.pdf?sequence=1
- Горбань, Г.О. (2012) *Прийняття управлінських рішень у соціальних системах: соціально-психологічний аспект*. Запоріжжя: Класич. приват. ун-т.
- Деркач, В.Л. (2001). *Теорія прийняття рішень при розв'язанні екологічних проблем (філософсько-методологічні аспекти)*. (Дис. канд. філос. наук). Інститут філософії імені Г.С.Сковороди НАН України, Київ.
- Махлаков, А.Г. (2001). *Общая психология*. Санкт-Петербург: Питер. https://bookap.info/genpsy/maklakov_obshchaya_psihologiya/
- Садова, У.Я. (Ред). (2019). *Українська міграція в умовах глобальних і національних викликів XXI століття*. Львів: Інститут регіональних досліджень імені М.І.Долішнього НАН України. <http://ird.gov.ua/irdp/p20190801.pdf>
- Швалб, Ю.М. (2017). Психологічна структура складних життєвих обставин. Максименко, С.Д., Кузікова, С.Б., Зливков, В.Л. (Ред). *Особистість як суб'єкт подолання кризових ситуацій: психологічна теорія і практика*. (с.20-40). Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка.
- Швалб, Ю.М., Тищенко, Л.В. (2015). *Майбутнє і сьогодення студентів з обмеженими функціональними можливостями: психологічні аспекти*. Київ: Основа. http://repository.mdu.in.ua/jspui/bitstream/123456789/1622/1/maibutnie_i_siogodennia.pdf

References

- Ambrumova, A. G. (1985). Analysis of the states of a psychological crisis and their dynamics. *Psychological Journal*, 6(6), 107-115. <https://www.twirpx.com/file/940452/> [in Russian]
- Blinova, O. E. (2019). *Intellectual migration in modern Ukraine: socio-psychological dimension*. Personality in crisis conditions and critical situations of life: materials of the V International scientific-practical conference. Sumy: Published by Sumy State Pedagogical University named after AS Makarenko. http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/8951/%D0%91%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0_61.pdf?sequence=1
- Gorban, H. O. (2012). *Acceptance of management decisions in social systems: socio-psychological aspect*. Zaporozhye: Classic private University.
- Derkach, V. L. *Decision taking theory in environmental problems solving (philosophical and methodological aspects)* (Dissertation for Candidate of Philosophical Sciences). Institute of Philosophy the H.Skovoroda National Ukrainian Academy of sciences, Kyiv.
- Maklakov, A. G. (2001). *General psychology*. St. Petersburg: Peter. https://bookap.info/genpsy/maklakov_obshchaya_psihologiya/
- Sadova, U. Ya. (Ed.). (2019). *Ukrainian migration in the conditions of global and national challenges of the XXI century*. Lviv: MI Institute of Regional Studies Dolny National Academy of Sciences of Ukraine. <http://ird.gov.ua/irdp/p20190801.pdf>
- Schwalb, Yu. M. (2017). Psychological structure of difficult life circumstances. SD Maksymenko, SB Kuzikova, VL Zlyvkov (Ed.) *Personality as a subject of overcoming crisis situations: psychological theory and practice*. (p.20-40). Sumy: Publishing house of Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko.
- Shvalb, Yu. M., Tishchenko, L. V. (2015). The future and present of students with disabilities: psychological aspects. Kyiv: Osнова. http://repository.mdu.in.ua/jspui/bitstream/123456789/1622/1/maibutnie_i_siogodennia.pdf

Liliia Tishchenko

*Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Practical Psychology
Mariupol State University
129-A Budivelnikiv Ave., Mariupol, Ukraine, 87500*

Diachenko Svitlana

*MA, Mariupol State University
129-A Budivelnikiv Ave., Mariupol, Ukraine, 87500*

The article deals with the problem of decision-making by an individual on labor migration. There was studied directly the phenomenon of labor migration, its features in the global and Ukrainian scale. The modality of influence on the development of the economy and public life of Ukraine is considered. There were outlined social and psychological factors influencing decision making. Among the factors, the crisis life situations of a person are highlighted, namely, an age crisis, a spiritual crisis, a biographical crisis. We also describe the life strategies by which a person is guided in his life. Such an important factor as the nervousness of the situation in which a person is found is considered. The levels of his stress resistance. The phenomenon of "decision" and the necessary conditions for its adoption are analyzed. There was theoretically substantiated the study of the effectiveness dependence in the decision-making process on social indicators and psychological criteria of the personality. The sample in the study consisted of 44 women who are citizens of Ukraine, 22 women of whom have work experience abroad, and the other half is considering this option and is in the

process of forming and making an appropriate decision. As a result of empirical research, certain parameters of dependence were found by socio-psychological factors in decision-making. Considering the psychological aspect, there was found a relationship between the prevailing coping strategy that a person chooses to act in stressful situations and the general indicator of resilience - on the one hand, and the ability to make decisions - on the other. The result of our research is a developed program that helps women in overcoming internal obstacles on the way to improving the quality of their own life, because the ability to make decisions indicates the awareness of oneself as a subject of their own life about sufficient resilience.

Keywords: *decision making; labor migration; crisis; life strategies; stress.*

Тищенко Лилия Валериевна

*кандидат психологических наук, доцент, доцент кафедры практической психологии
Мариупольский государственный университет
проспект Строителей, 129-а, Мариуполь, Украина, 87500*

Дьяченко Светлана Александровна

*ОС Магистр, Мариупольский государственный университет
проспект Строителей, 129-а, Мариуполь, Украина, 87500*

В статье рассмотрена социально-психологическая проблема трудовой миграции. Определены аспекты феномена принятия личностного решения относительно выезда за границу для работы. Проанализированы социальные и психологические факторы, влияющие на процесс принятия решения. Представлено теоретическое и эмпирическое обоснование исследования зависимости результативности процесса принятия решения от определенных социальных параметров и психологических критериев личности. Описаны механизмы зависимости между социально-психологическими и внутри личностными факторами принятия решения.

Ключевые слова: *принятие решения; трудовая миграция; кризис; жизненные стратегии; стресс.*

Надійшла до редакції 01.11.2020
